

John Carlin

EL FACTOR HUMÀ

**Nelson Mandela i el partit de rugbi
que va construir una nació**

Traducció de Pere Núñez

La Campana

*La traducció d'aquesta obra ha comptat
amb l'ajut de la Institució de les Lletres Catalanes*

Títol original: *Playing the enemy.*
Nelson Mandela and the game that made a nation

© John Carlin, 2008

1a edició: gener de 2009

© de la traducció al català: Pere Núñez
© Edicions La Campana
Muntaner, 248, 1r, 2a
08021 Barcelona
Tel.: 93 453 16 65 / Fax: 93 451 89 18

Disseny coberta: Zink comunicació
Foto coberta:

ISBN: 978-84-96735-30-9
Dipòsit legal: B. - 2008
Fotocomposició: EdiGestió (Barcelona)
Imprès a Romanyà/Valls. Capellades (Barcelona)

Al meu fill, James Nelson

«No us adreceu al seu cap, sinó al seu cor.»

NELSON MANDELA

INTRODUCCIÓ

La primera persona a qui vaig proposar d'escriure aquest llibre va ser Nelson Mandela. Ens vam trobar l'agost del 2001 al saló de casa seva, a Johannesburg, dos anys després que hagués abandonat la presidència de Sud-àfrica. Després de fer-me algunes bromes –Mandela és un bromista consagrat– i de compartir alguns records sobre els tensos anys de la transició política a Sud-àfrica, sobre la qual jo havia escrit com a corresponal per a un diari britànic, vaig revelar-li les meves intencions.

Tot començant amb una exposició de les qüestions més generals, vaig indicar-li que totes les societats del món aspiren, conscientment o inconscientment, a algun tipus d'utopia. Els polítics juguen amb les esperances del poble i li prometen el cel a la terra. Com que òbviament això no és possible, la vida de les nacions, com la vida de les persones, és una lluita perpètua per atènyer els seus somnis. En el cas de Mandela, el somni que el mantingué viu durant vint-i-

set anys de presó era el mateix que tenia Martin Luther King Jr.: que un dia la gent del seu país no seria jutjada pel color de la seva pell sinó per l'essència del seu caràcter.

Mentre jo parlava, Mandela seia amb el posat insondable d'una esfínx, com fa sempre que la conversa adopta un caire seriós i ell n'és l'oient. Mentre parles, mai no saps prou bé si t'està escoltant o si està immers en els seus pensaments, però en citar King, va assentir rotundament amb el mentó, prement amb força els llavis.

Encoratjat, vaig explicar-li que el llibre que volia escriure tractava sobre el traspàs pacífic de poders a Sud-àfrica entre el govern blanc i el govern de la majoria, entre l'apartheid i la democràcia; i que el llibre abastaria un interval de deu anys, des del primer contacte polític que Mandela tingué amb el govern, l'any 1985, mentre ell encara era a la presó (cosa que em confirmà assentint lleument amb el cap). El tema del llibre seria d'interès a tots aquells indrets del món on esclaten conflictes a causa de la incomprensió i la desconfiança que sempre acompanyen el tribalisme congènit de la nostra espècie. Vaig utilitzar el terme «tribalisme» en el sentit més ampli de la paraula, en referència a raça, religió, nacionalisme o política. George Orwell el va definir com «l'hàbit de pretendre que els éssers humans es poden classificar com si fossin insectes i que col·lectius sencers formats per milions o desenes de milions de persones es poden catalogar tranquil·lament com a “bons” o “dolents”». Des de la caiguda del nazisme, a cap altre lloc del planeta no s'havia institucionalitzat aquest hàbit deshumanitzador tan a consciència com a Sud-àfrica. Mandela mateix va descriure l'apartheid

com un «genocidi moral» –un sistema que, sense camps de la mort, exterminava de manera insidiosa l'autoestima d'un poble.

Per aquest motiu, l'apartheid va ser l'únic sistema polític al món que, al punt àlgid de la Guerra Freda, va ser qualificat unànimement per nombrosos països (els Estats Units, la Unió Soviètica, Albània, la Xina, França, Corea del Nord, Espanya, Cuba, etc.) com un «crim contra la humanitat», segons la definició de les Nacions Unides. I, tot i això, a partir d'aquella injustícia èpica va sorgir una reconciliació igualment èpica.

Vaig indicar a Mandela que, en el decurs de la meua feina com a periodista, havia conegut moltes persones implicades en processos de pau al Pròxim Orient, Amèrica Llatina, Àfrica i Àsia i, per a totes elles, Sud-àfrica era un ideal al qual aspiraven. En el camp de la «resolució de conflictes», en auge des de la fi de la Guerra Freda (època en què van esclatar arreu del món tot de confrontacions locals), el manual sobre com aconseguir la pau per la via política es basava en la «revolució negociada» de Sud-àfrica, com algú la va batejar. Cap altre país del món no ha estat mai capaç de defugir col·lectivament la tirania i avançar envers la democràcia amb tanta habilitat i humanitat com Sud-àfrica. Cal reconèixer, però, que s'ha escrit àmpliament, i fins i tot amb els detalls més elementals sobre el «miracle sud-africà», si bé, en la meua opinió, encara faltava un llibre sobre el factor humà, sobre la *miraculositat* del miracle. Jo tenia la visió d'una història positiva que no fes justificacions i mostrés el millor costat de l'animal humà; un llibre protagonitzat per un heroi de carn i ossos, un lli-

bre sobre un país amb una majoria negra que hauria hagut de clamar venjança però que, en canvi, seguint l'exemple de Mandela, donà al món una lliçó sobre el perdó més il·lustrat. El meu llibre inclouria un ampli elenc de personatges, blancs i negres, les històries dels quals serien l'encarnació de la gran festa de la redempció de Sud-àfrica. Però també, en un moment de la història en què, quan un es mirava els líders mundials, descobria que la majoria no tenien prou estatura moral (l'esfinx no reaccionà davant aquest comentari), el meu llibre tractaria sobre ell. No seria pas una biografia, sinó una història que aportaria llum sobre la seva genialitat política, sobre el talent que va desplegar per guanyar-se el suport de tot el poble per a la seva causa tot apel·lant a les seves millors virtuts, fent aflorar, en paraules d'Abraham Lincoln, els millors àngels de la seva naturalesa.

Vaig explicar-li que pretenia centrar el llibre en un esdeveniment esportiu concret de gran dramatisme, ja que l'esport era un potent catalitzador de les emocions de les masses i contribuïa a definir les percepcions polítiques. (Mandela em respongué amb un altre gest d'assentiment, breu però categòric.) Vaig posar com a exemple els Jocs Olímpics de Berlín del 1936, que Hitler emprà per promoure la idea de la superioritat ària, tot i que l'atleta afroamericà Jesse Owens malbaratà els seus plans en guanyar quatre medalles d'or; també vaig fer esment de Jackie Robinson, el primer negre que va jugar en un equip important de beisbol professional als Estats Units, amb la qual cosa va encetar el canvi de mentalitat imprescindible per a les grans transformacions socials del seu país. Vaig esmentar també

la inesperada victòria dels Estats Units contra la Unió Soviètica en hoquei sobre gel a les olimpíades d'hivern del 1980, més dolça encara perquè es disputava en camp propi.

Aleshores vaig recordar-li la frase que ell mateix havia pronunciat un o dos anys abans, quan lliurà a Pelé, l'estrella brasilera del futbol, el premi a una carrera plena d'èxits. Mandela va dir, i vaig llegir-li unes notes que portava a sobre: «L'esport té el poder de canviar el món. Té el poder d'inspirar i unir les persones com poques coses més... És més poderós que els governs per ensorrar les barreres racials.»

Finalment, tot abordant la qüestió fonamental, vaig dir-li quin seria el nucli narratiu del meu llibre i per què necessitaria la seva col·laboració. Vaig comentar-li que hi havia una fita esportiva que sobrepassava totes les altres que havia esmentat, un esdeveniment al qual tots els punts que havia citat durant la conversa convergien, un esdeveniment que evocava de manera màgica la «simfonia de germanor» que havia somiat Martin Luther King, un esdeveniment al qual confluïen totes aquelles coses per les quals Mandela havia lluitat i patit durant la seva vida. Em referia a la final de...

Tot d'una, el seu somriure il·luminà la sala i, ajuntant les seves immenses mans en mostra de felicitat reconeixement, va concloure ell mateix la frase: «... la Copa del Món de Rugbi del 1995!» El meu somriure li confirmà l'encert, i aleshores va afegir: «Sí, sí. Absolutament. Entenc perfectament el llibre que tens al cap», i conclogué amb veu potent, com si en lloc de tenir vuitanta-dos anys en tingués quaranta menys: «John, compta amb la meva benedicció. De tot cor.»

De molt bon humor, vam encaixar mans, ens vam acomiadar i vam decidir reunir-nos novament tan aviat com fos possible. En aquella segona entrevista, amb la gravadora engegada, m'explicà com s'havia adonat, mentre era a la presó, del poder polític que tenia l'esport; com havia emprat la Copa del Món de Rugbi del 1995 com a instrument per al gran objectiu estratègic que s'havia marcat per als seus cinc anys inicials com a primer president democràticament electe de Sud-àfrica: reconciliar blancs i negres i crear les condicions per a una pau duradora en un país que només tenia cinc anys, quan el van excarcerar, reunia tots els ingredients per a una guerra civil. Aleshores em confessà, tot rient sorneguerament, les dificultats que va haver de superar per convèncer els seus correligionaris perquè donessin suport a l'equip de rugbi, i em va parlar amb estima i afecte de François Pienaar, el ros i herculi fill de l'apartheid que havia jugat com a capità de l'equip sud-africà (conegut amb el nom de Springbok) així com del director de l'equip, Morné du Plessis, un altre afrikaner gegantí que Mandela va descriure, en l'estil britànic cortès i anti-quat que el caracteritza, com un *excellent chap*, un xicot excel·lent.

Després de la nostra conversa d'aquell dia, personalitats de tota mena van accedir a rebre'm amb motiu del llibre. Durant els sis intensos anys que vaig treballar a Sud-àfrica com a director de la corresponsalia del diari londinenc *Independent*, entre el 1989 i el 1995, ja havia recopilat gran part del material en brut que necessitava per a la història, i durant els deu anys següents vaig continuar viatjant a Sud-àfrica en missions periodístiques. Però només

després d'haver parlat amb Mandela vaig començar a fer entrevistes específicament amb motiu del llibre. El primer va ser Hennie le Roux, una estrella d'aquell equip Springbok campió. Normalment, un no espera sortir de l'entrevista amb un jugador de rugbi sentint-se entredit i sentimental, però això és exactament el que va succeir, i és que Le Roux, després de parlar sobre Mandela i el paper que ell, un afrikaner íntegre però no gaire versat en política, havia jugat en la vida nacional del seu país, es va emocionar profundament. Vam passar unes dues hores en una planta d'oficines buida, al capvespre, i en tres o quatre ocasions va haver d'aturar-se a mitja frase per evitar les llàgrimes.

La de Le Roux marcà el to de les dotzenes d'entrevistes que vaig realitzar per a aquest llibre. En molts casos, arribava un moment que els ulls del meu interlocutor s'humitejaven, especialment si es tractava d'algú del món del rugbi. I, en tots els casos, ja es tractés de l'arquebisbe Desmond Tutu, del general Constand Viljoen –nacionalista afrikaner d'extrema dreta–, o bé del seu germà bessó d'esquerres, Braam, tots revivien aquella època amb una alegria tan desbordant que a voltes ranejava en l'eufòria.

Més d'un cop em van comentar que el llibre que estava a punt d'escriure s'assemblava a una falla, o a una al·legoria, o fins i tot a un conte de fades. No deixava de ser un comentari curiós, atès que ells havien estat els protagonistes directes d'un relat polític de sang i fetge, però cal dir que l'observació era encertada. El fet que la història es desenvolupés a l'Àfrica i hi hagués un partit de rugbi pel mig era pràcticament circumstancial. Si hagués tingut lloc a la

Xina i el drama hagués girat al voltant d'una cursa de búfals d'aigua, la història hauria estat probablement igual d'exemplar i immortal. I és que reunia dues condicions bàsiques per a un bon conte de fades: tenia un bon argument i se'n podia extreure una lliçó per sempre més.

Dues consideracions més em van impressionar després d'analitzar tot el material que havia acumulat per al llibre. En primer lloc, la genialitat política de Mandela. En la seva essència més pura, la política consisteix a persuadir, a guanyar-se el poble. Tots els polítics són seductors professionals, es guanyen la vida fent la cort als electors. I, si són prou intel·ligents i destres en la seva feina, si tenen prou talent com per tocar la fibra del poble, els espera un bon futur. Lincoln el tenia, i Roosevelt, i Churchill, i de Gaulle, i Kennedy, i Martin Luther King, i Reagan, i Clinton i Blair, tots ells el tenien. I també Arafat. I, ja posats, fins i tot el tenia Hitler. Tots van guanyar-se la confiança dels seus respectius pobles per a la seva causa. En l'aspecte en què Mandela –l'antiHitler– els superava tots era en l'abast únic de les seves ambicions. Després de guanyar-se el suport dels seus –una fita en si mateixa gens menyspreable, atès que eren un conjunt ben heterogeni d'individus de les més diverses creences, colors i tribus– sortí a la palestra i es guanyà també el de l'enemic. Com s'ho va fer –com va aconseguir el suport d'aquells que havien aplaudit el seu empresonament, que el volien veure mort, que planejaven una guerra contra ell– és el tema central d'aquest llibre.

La segona consideració que m'ocupava el pensament era que, molt més que una història, molt més que un conte de fades, aquesta obra podia convertir-se involuntària-

ment en una nova addició a la llarga llista de llibres d'autoajuda que ofereixen als lectors models per prosperar a la vida quotidiana. Mandela ha dominat, més que cap altre personatge viu (i, ben probablement, també mort), l'art de fer amics i d'influir en el poble. No importava si inicialment eren d'extrema esquerra o d'extrema dreta, ni si el temien, odiaven o admiraven, tothom que vaig entrevistar s'havia sentit renovat i enriquit gràcies al seu exemple. Semblava com si tots ells, en parlar sobre Mandela, s'il·luminessin. Aquest llibre pretén, humilment, reflectir una mica de la llum que desprèn Mandela.